

กระบวนการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกรเพื่อสร้าง นวัตกรรมแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและน้ำ

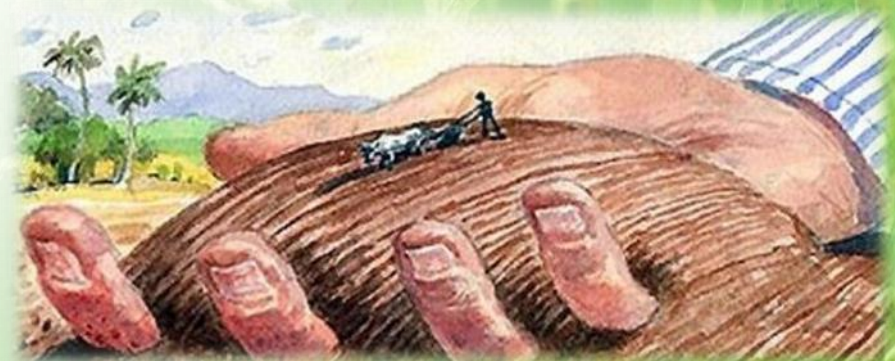
มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)

ธีระพงษ์ วงษ์นา

นักวิจัยมูลนิธิชีวิตไท (Local Act)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

- ชาวนาและเกษตรกรถูกบีบคั้นจากปัญหาเชิงโครงสร้าง เศรษฐกิจและสังคมในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นปัญหาด้านการขาด**ที่ดินทำกิน**และ**ปัญหาหนี้สิน**

- เกษตรกรมีหนี้สินสูงกว่ารายได้ถึง 25.5 เท่า และยังมีแนวโน้มสูงขึ้นอีกในอนาคต โดยในปี พ.ศ. 2557 พบว่า เกษตรกรมีภาวะหนี้สิน รวม 1.322 ล้านล้านบาท (TDRI, 2558)
- เกษตรกร จ.เพชรบุรี ร้อยละ 82 สูญเสียที่ดินจากปัญหาหนี้สิน (มูลนิธิชีวิตไท, 2557)
- เกษตรกรจำนองและขายฝากที่ดินสูงถึง 30 ล้านไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

ผลการศึกษาวิจัยด้านศักยภาพการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร (มูลนิธิชีวิตไท, 2560) พบว่า

- ชาวนาจำนวนหนึ่งมีศักยภาพในการปรับตัวเพื่ออยู่รอดทางเศรษฐกิจได้ เช่น ลดความเสี่ยงด้วยการทำการผลิตที่หลากหลาย การลดต้นทุนการทำนาเพื่อไม่ให้ขาดทุน

- ขณะที่ชาวนาอีกจำนวนหนึ่งประสบปัญหาความยากลำบากในการปรับตัว เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านการมีที่ดินทำกินน้อย และมีภาระหนี้สินมาก

วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขของชาวนาและเกษตรกรในการปรับตัวสู่การแก้ไขปัญหาด้านที่ดินและหนี้สิน
- 2) พัฒนานวัตกรรมทางเลือกในการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดด้านที่ดินและหนี้สิน ตามความต้องการและศักยภาพของกลุ่มชาวนาและเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย

ขอบเขตการศึกษา

ด้านเนื้อหา

- ปัญหาหนี้สินและขาดแคลนที่ดิน
- การปรับตัวของชาวนาและเกษตรกร

ด้านประชากรและพื้นที่เป้าหมาย

สมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจร ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

ด้านระยะเวลา

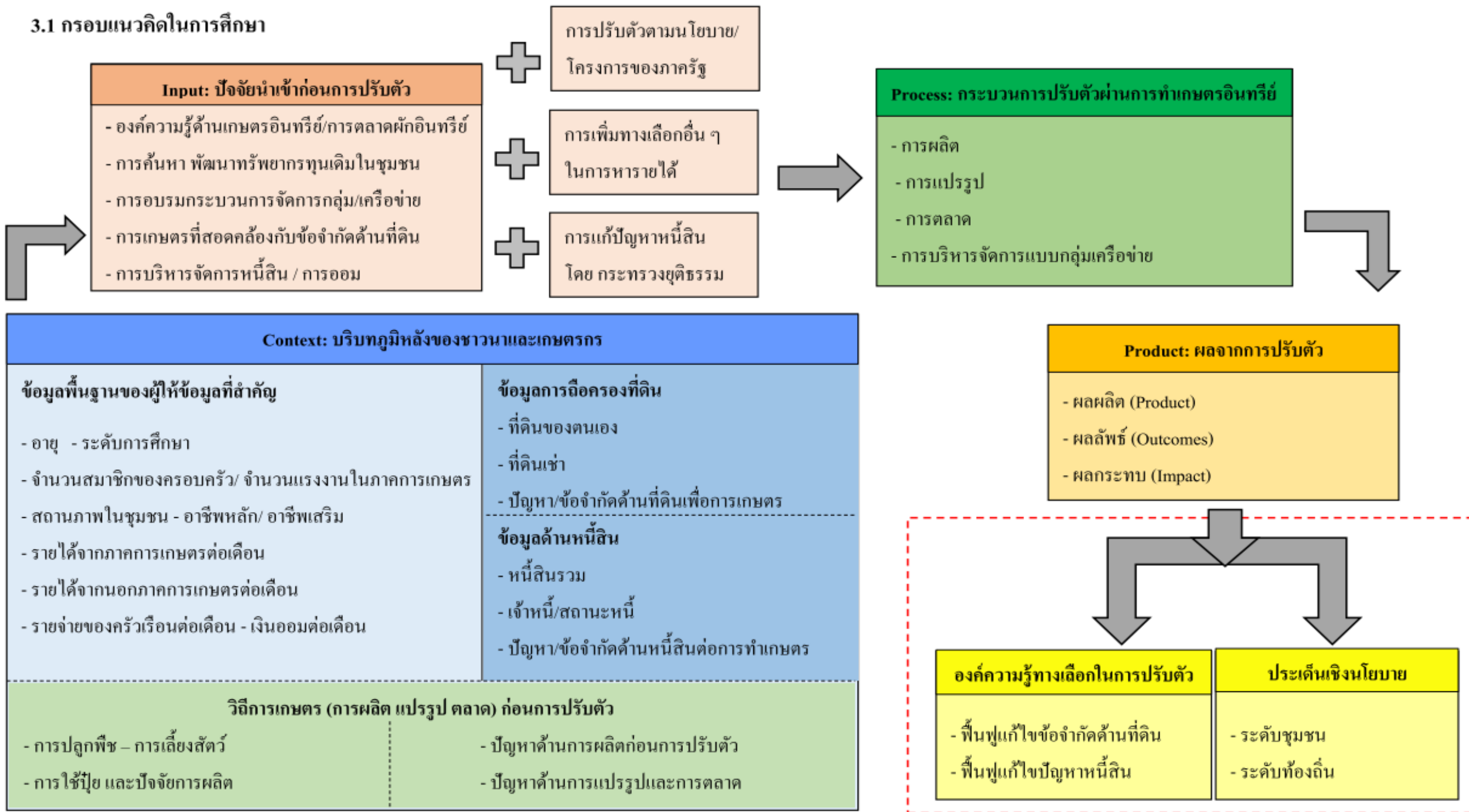
ระยะเวลา 1 ปี คือ ตั้งแต่เดือน มีนาคม พ.ศ. 2560 – เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561

วิธีการศึกษา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วม (PAR)

- การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study)
- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)
- การสำรวจเชิงปริมาณ (Survey Study)

3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภูมิหลัง..ชีวิตชาวนาบางชุด

- การมีภาระในครอบครัวสูง
- การขาดแคลนแรงงานในครัวเรือน
- การเข้าสู่วัยสูงอายุของชาวนา

หนี้สิน...กับผักขาวนา ดิ้นไม่หลุด

- สมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรครบวงจรมีการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) สูงสุด
- สาเหตุหลักที่เกษตรกรในกลุ่มฯ ต้องกู้เงิน เนื่องจาก **ต้องการเงินลงทุนทำการเกษตร**
- ส่วนสาเหตุหลักที่ทำให้มีภาระหนี้สินพบว่า มีที่มาจาก **ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย** ทั้งโรคและแมลง
ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้
- กรณีศึกษา**กู้เงินจากหลายแหล่ง** ทั้งในระบบและนอกระบบ ขาดทุนจากการทำเกษตร **มีภาวะสุ่มเสี่ยงต่อการสูญเสียที่ดิน**

ข้อจำกัดของชาวนา.. ที่ดินน้อยและไม่มั่นคง

- มุลนิธิชีวิตไท (2560) ได้ทำการสำรวจครัวเรือนเกษตรกรรกรท่ำบลบางซุด จ่ำนวน 113 ครอบครัว พบว่า คนที่ไม่มีที่ดินรวมกับคนที่มีที่ดินไม่ถึง 10 ไร่ พบว่า มีสัดส่วนกว่ำร้อยละ 64.53
- สอดคล้องกับผลการศึกษาระงลิก สะท่อนให้เห็นสภาพที่ดินน้อยและ**ความไม่มั่นคงด้านที่ดินของเกษตรกร**

ต้นทุนสูง ผลผลิตเสียหาย ราคาข้าวต่ำ วงจรซ้ำซากก่อนการปรับตัว

- **อ้อม** มีต้นทุนการผลิตรวม 3,068.20 บาทต่อไร่ เสียค่าใช้จ่ายไปกับค่าปุ๋ยและค่าจ้างหว่านปุ๋ยมากที่สุดถึง 3 ครั้ง (ร้อยละ 27.01 ของต้นทุนการผลิต)
- **สงวน** มีต้นทุนการผลิตรวมทั้งสิ้น 3,034.77 บาทต่อไร่ โดยค่าเช่าที่ดินมีสัดส่วนของต้นทุนสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 32.62 สอดคล้องกับกรณีของ **บุญตัน** เสียค่าเช่าที่ดินมีสัดส่วนของต้นทุนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.86

ต้นทุนและกลไกสำคัญ..สำหรับการปรับตัวของชาวนา

(1) ทุนทางความคิด

(2) ทุนทางความรู้

(3) เงินทุนที่มีความยั่งยืน

(4) ทุนทางสังคม

(5) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

จากองค์ประกอบอันเป็นปัจจัยหนุนเสริมการปรับตัวของชาวนาและเกษตรกรในพื้นที่ตำบลบางซุด จังหวัด ชัยนาท ดังที่กล่าวมาข้างต้น ในส่วนของกระบวนการปรับตัวซึ่งค้นพบข้อมูลจากการสำรวจและศึกษาวิจัยเชิง ปฏิบัติการ สามารถอธิบายกระบวนการปรับตัวได้เป็น 2 ระดับ คือ **ระดับกระบวนการกลุ่ม** และ **ระดับกระบวนการ ของปัจเจกบุคคลในการปรับวิถีการผลิต**

การปรับตัวระดับกลุ่ม:

สร้างฐานความคิด ความรู้ เชื่อมประสานจากกลุ่มสู่เครือข่าย

1) การเปิดรับองค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

2) การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์

3) การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เกษตรอินทรีย์

การปรับตัวระดับบุคคล: การปรับวิธีการผลิตจากเคมีเข้มข้นสู่เกษตรอินทรีย์

- 1) การปรับวิธีคิด..ผ่านประสบการณ์ความล้มเหลวในวิธีการผลิตแบบใช้สารเคมีเข้มข้น
- 2) การเปลี่ยนพื้นที่แปลงเกษตร..จากเชิงเดี่ยวสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ที่เน้นปลูกพืชผสมผสาน
- 3) การเชื่อมโยง..สู่เครือข่ายตลาดอินทรีย์

ปัญหานี้สิน

ข้อจำกัดที่ดิน

ปัญหาและอุปสรรคต่อการปรับตัว

เงื่อนไขการไม่มีเงินทุนเพียงพอ

ปัญหาด้านราคาผลผลิตตกต่ำ

ปัญหาเรื่องภัยพิบัติ

ต้นทุนในการปรับตัว

ทุนทางความคิด

ทุนทางความรู้

ทุนทางสังคม

เงินทุนที่มีความยั่งยืน

ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

การพัฒนานวัตกรรมในการแก้ปัญหา

เกษตรอินทรีย์

ความรู้ระบบการผลิต/มาตรฐานอินทรีย์

การปลูกพืชผสมผสาน เน้นหลากหลาย

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เกษตรอินทรีย์

การเชื่อมโยงเครือข่ายตลาดอินทรีย์

จบการนำเสนอ

